

ISSN 2309-9763

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

Педагогічна освіта: теорія і практика

Збірник наукових праць

Випуск 20 (1-2016)

Частина 1

м. Кам'янець-Подільський
2016

Рецензенти:

Коссаковський Едвард, доктор, професор, Краківська академія мистецтв ім. Яна Матейка, м. Краків, Польща; **Рокачук В.В.**, кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник, Інститут культурної спадщини АН Молдови, м. Кишинів, Молдова; **Тарасенко Г.С.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, Вінницький педагогічний університет імені М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна; **Чепіль М.М.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький педагогічний університет імені І. Франка, м. Дрогобич, Україна.

*Рекомендовано до друку рішеннями вчених рад Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 5 від 25.04.2016 р.),*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 3 від 31.03.2016 р.).*

Міжнародна редакційна колегія:

О.М. Топузов, директор Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор; **Л.Д. Березівська**, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського НАПН України, доктор педагогічних наук, професор; **М.В. Головка**, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент; **М.С. Вашуленко**, дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор; **Н.П. Дічек**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України; **Т.М. Засекіна**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогіки НАПН України; **Уршуля Груца-Мьонсік**, доктор гуманітарних наук, Жешівський університет, м. Жешів, Польща; **Л.М. Калініна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; **В.М. Лабунець**, доктор педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (головний редактор); **Н.В. Гудима**, кандидат філологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (відповідальний секретар); **Януш Мьонсо**, доктор габілітований, професор надзвичайний, Жешівський університет, м. Жешів, Польща; **М.А. Печенюк**, кандидат педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **Л.М. Воєвідко**, кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **Н.В. Мелексєцева**, кандидат філологічних наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (мовний редактор); **І.О. Кучинська**, доктор педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **Н.В. Бахмат**, кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Міжнародна наукова рада:

О.Д. Баженова, доктор мистецтвознавства, професор, Білоруський державний університет, м. Мінськ, Білорусь; **Земба Беата Анна**, доктор гуманітарних наук, Інститут педагогіки Жешівського університету, м. Жешів, Польща; **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки, Інститут педагогіки Жешівського університету, м. Жешів, Польща; **І.М. Конет**, доктор фізико-математичних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **О.І. Локишина**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України; **О.О. Онаць**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України; **О.М. Онаць**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; **Пйотр Яргуш**, професор, Директор Інституту малярства і художнього виховання, Педагогічний університет імені Комісії національної освіти, м. Краків, Польща; **О.І. Пометун**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України. **Н.О. Урсу**, доктор мистецтвознавства, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. – Вип.20 (1-2016). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2016. – 364 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної педагогіки та методик у галузі вищої освіти, старшої, основної, початкової школи та дошкільця. Представлено широкий спектр наукових розробок українських і закордонних дослідників.

Збірник наукових праць адресовано науковцям, педагогам, докторантам і аспірантам, студентам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку педагогічної науки.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 15071-3643Р” Збірник наукових праць “Педагогічна освіта: теорія і практика” 24.04.2009 р.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 р. №1328).

За достовірність фактів, назв, дат, посилань та літературних джерел тощо відповідальність несуть автори.

Редколегія та видавництво не завжди поділяють їхні погляди.

ISSN 2309-9763

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KAMIANETS-PODILSKYI IVAN OHIENKO NATIONAL UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF PEDAGOGY OF THE NATIONAL ACADEMY
OF PEDAGOGICAL SCIENCES OF UKRAINE**

Pedagogical Education: Theory and Practice

Collection of research papers

Issue 20 (1-2016)

Part 1

**Kamianets-Podilskyi
2016**

Reviewers:

Edvard Kossakovskiy, Doctor, Professor, Jan Matejko Academy Of Fine Arts in Krakow, Poland; **V.V. Rokachuk**, Candidate of Art, senior official, the Institute of Cultural Legacy of the Academy of Sciences of Moldova, Kishinev, Republic of Moldova; **H.S. Tarasenko**, Doctor of Pedagogics, Professor, Head of Preschool and Primary Education Department, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky, Vinnytsia, Ukraine; **M.M. Chepil**, Doctor of Pedagogics, Professor, Head of the Department of General Pedagogics and Preschool Education, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine.

The publication is approved by the resolutions of the Scientific Boards of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Protocol № 5 of 25.04.2016), Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Protocol № 3 of 31.03.2016).

International editorial board:

O.M. Topuzov, Director of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogics, Professor; **L.D. Berezivska**, Director of V.O. Sukhomlynsky, State Scientific Pedagogical Library of Ukraine of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogics, Professor; **M.V. Holovko**, Deputy Director for Science of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Candidate of Pedagogics, senior researcher, Associate Professor; **M.S. Vashulenko**, Full Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogics, Professor; **N.P. Dichuk**, Doctor of Pedagogics, Professor, chief of the Laboratory of History of Pedagogy of Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; **T.M. Zasiukina**, Candidate of Pedagogics, senior researcher, Deputy Director for Scientific and Experimental Work of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; **Urshulia Hrutsa-Mionsik**, Doctor of Humanities, University of Rzeszow, Rzeszow, Republic of Poland; **L.M. Kalinina**, Doctor of Pedagogics, Professor, chief of the Laboratory of Educational Establishments Management of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; **V.M. Labunets**, Doctor of Pedagogics, Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Editor-in-Chief); **N.V. Hudyma**, Candidate of Filology, Associate Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Chief Secretary); **Yanush Mionso**, Habilitated Doctor, Professor Extraordinarius, University of Rzeszow, Rzeszow, Republic of Poland; **M.A. Pecheniuk**, Candidate of Pedagogics, Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; **L.M. Voyevidko**, Candidate of Pedagogics, Associate Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; **N.V. Melekestseva**, Candidate of Filology, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (language editor); **I.O. Kuchynska**, Doctor of Pedagogics, Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; **N.V. Bakhmat**, Candidate of Pedagogics, Associate Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

International Scientific Council:

O.D. Bazhenova, Doctor of Art, Professor, Belarusian State University, Minsk, Republic of Belarus; **Ziamba Beata Anna**, Doctor of Humanities, Institute of Pedagogy of University of Rzeszow, Rzeszow, Republic of Poland; **Marek Paliukh**, Professor Extraordinarius, Habilitated Doctor of Humanities, Head of the Social Pedagogy Department, Institute of Pedagogy of University of Rzeszow, Rzeszow, Republic of Poland; **I.M. Konet**, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, vice-principal for scientific work of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; **O.I. Lokshyna**, Doctor of Pedagogics, Professor, chief of the Laboratory of Comparative Pedagogy of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; **O.O. Onats**, Candidate of Pedagogics, senior researcher of the Laboratory of Educational Establishments Management of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; **O.M. Onats**, Candidate of Pedagogics, senior researcher of the Economics and Management of the Comprehensive Secondary Education Department of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; **Piotr Jargusz**, Professor, Director of the Institute of Painting and Art Education, Pedagogical University of Cracow, Cracow, Republic of Poland; **O.I. Pometun**, Doctor of Pedagogics, Professor, corresponding member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Chief Research worker of the Laboratory of Social Science Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; **N.O. Ursu**, Doctor of Art, Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

Pedagogical Education: Theory and Practice. Collection of research papers / Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [Editor-in-Chief Labunets V.M.]. – Issue 20 (1-2016). Part.1. – Kamianets-Podilskyi, 2016. – 364 p.

The collection of research papers is devoted to the scientific discussion of the most actual issues in contemporary pedagogy and methods of teaching in higher education, secondary school, primary school and preschool education. It presents a wide range of scientific works by Ukrainian and foreign researchers.

The target readership of the collection of research papers includes researches, pedagogues, graduate and postgraduate students, as well as everybody else who shows interest in the current state of pedagogics as a science.

Certificate of state registration of the printed source of mass medium KB № 15071-3643P “Collection of research papers ‘Pedagogical Education: Theory and Practice’ of 24.04.2009”.

This publication is listed in Special editions of HAC of Ukraine in Pedagogics (Order of Ministry of Education and Science of Ukraine 21.12.2015, №1328).

The authors are responsible for the reliability of facts, names, dates, references and literature.

The editorial staff and the publishing house do not always share their ideas.

of knowledge, opinions, aims, norms, feelings, values, motives of moral behavior. Children's periodicals are the effective means of moral education of primary school children. Their content and didactic material is used in the extracurricular reading in primary school (O. Savchenko, 2015), at the «I and Ukraine» lessons (T. Baibara, 2004), at the Reading lessons (O. Savchenko, 2015).

It is revealed that a teacher/parents helping a child in the process of his/her education/self-education have to create appropriate pedagogical conditions. They must substantiate both their own and children's motivation of the acts and activity. They must develop the child's ability to the reflexion; they must help children to orientate in the system of life values.

Forming of the morality of primary school children provides not the chain of knowledge, skills and abilities retractions from the area of the moral education in the systems «a teacher – a pupil», «parents – a child». It provides creation of perfect pedagogical conditions at school and outside it. In such conditions any educational problem will be experienced by a child like a vital one; it will be solved at the personal level as a choice and responsibility for its consequences.

Key words: personally oriented education, moral education, the subject of the education, pedagogical conditions, moral consciousness, a choice.

УДК: 37.018.32:613-058.5

Тамара Денисовець
Ірина Денисовець
Tamara Denysovets
Iryna Denysovets

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО ЗАНЕДБАНИХ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В ШКОЛАХ-ІНТЕРНАТАХ

THE PECULIARITIES OF PEDAGOGICAL INFLUENCE ON SOCIALLY NEGLECTED CHILDREN DURING OF HEALTHY LIFE STYLE EDUCATION IN BOARDING SCHOOL

Автори розглядають особливості педагогічного впливу на соціально занедбаних дітей, зокрема з метою формування передумов для свідомого вибору ними здорового способу життя та проблеми виховання, з якими зустрічаються вихователі шкіл-інтернатів у роботі з соціально занедбанними дітьми. Наголошує, що при вивченні особистісних засад виховання здорового способу життя можуть розглядатися дві полярні характеристики особистості вихованця: оздоровча активність та оздоровча пасивність.

Ключові слова: соціально занедбані діти, індивідуальний підхід, педагогічний вплив, виховання, здоровий спосіб життя, школи-інтернати.

Збереження, зміцнення і забезпечення самостійного піклування про здоров'я людини в нашій державі є першочерговим завданням системи освіти, яка формує молоде покоління. Конституція України, «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті», Державні національні програми «Діти України» й «Планування сім'ї», комплексна цільова програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» передбачають завдання, спрямовані на зміцнення здоров'я дітей та молоді, виховання духовно багатой особистості, здатної здійснювати здоровий спосіб життя впродовж усього свого віку. Особливості соціально-економічних, політичних труднощів, які переживає Українська держава сьогодні, протиріччя розвитку нашого суспільства, деформованість ринкових відносин гостро

вплинули і на школу. Помітним став спад у школярів інтересу до навчання, не дає належного ефекту система виховної роботи навчально-виховних закладів, погіршується дисципліна, зростає кількість важковиховуваних, соціально занедбаних дітей і підлітків, частішають правопорушення, скоєні неповнолітніми.

Вагомою проблемою в цій сфері є виховна робота з соціально занедбаними дітьми, чие світосприйняття було спотворене неадекватними умовами життя. Несформованість відповідних якостей особистості призводить до того, що така дитина втрачає здатність до конструктивного життєтворення, перестає сприймати власне та чуже здоров'я як найвищу цінність.

Значна кількість українських дітей на сьогодні виховується у школах-інтернатах. Більшість із них на момент оформлення до цього закладу мають негативний соціальний досвід, що наклав значимий відбиток на проектування дитиною свого життя в найближчі моменти і у віддаленому майбутньому. Дуже часто це стосується і ставлення нею до самої себе, до свого здоров'я. Низька свідомість цінності власного та чужого життя є одним із чинників злочинних форм поведінки, зокрема, тих, що мають наслідком нанесення іншій людині значної моральної та фізичної шкоди. Отже, на сьогодні мова йде не лише про життя та здоров'я окремих дітей, а про створення в українському суспільстві загалом безпечних і сприятливих умов для життєдіяльності і гармонійного розвитку людської особистості. Проблема соціальної занедбаності давно цікавила багатьох педагогів і психологів (П. Блонський, Л. Виготський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький). Упродовж останніх років інтерес учених до цієї проблеми поглибився В. Баженова, Т. Драгулова, З. Зайцева, Л. Зюбін, Н. Максимова, І. Невський, Р. Овчарова, В. Татенко.

Питання залучення їх до виховного процесу в дитячих колективах традиційно висвітлювалися в дослідженнях П. Блонського, А. Макаренка, С. Шацького. На сьогодні виховання соціально занедбаної дитини все частіше привертає увагу науковців, що відзначають актуальні трансформації змісту цієї проблеми і необхідність пошуку нових способів її вирішення (Т. Драгулова, З. Зайцева, Л. Зюбін, Н. Максимова, І. Невський, Р. Овчарова, В. Оржеховська, Л. Славіна, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.). Дослідників цікавлять такі взаємопов'язані ракурси: з'ясування сутності та наслідків соціальної занедбаності дітей (В. Бондар, І. Дьоміна, А. Капська); вивчення загальних проблем виховання соціально занедбаних дітей (Т. Денисовець, Р. Павелків, М. Плоткін); виховання соціально занедбаних дітей у спеціальних освітніх закладах (Л. Куторжевська, А. Наточій, Т. Денисовець, В. Шкуркіна, В. Шпак).

Дослідження сучасних українських науковців дозволяють стверджувати, що проблема виховання здорового способу життя у дітей шкільного віку є більш широкою, ніж піклування про їхній фізичний стан і торкається усіх без винятку сфер життя дитини сьогодні і в майбутньому. Адже «відсутність належних педагогічних умов розвитку учнів і формування їх здоров'я породжує зниження рівня соціального комфорту учнів як узагальнювального показника стану здоров'я, що часто стає причиною різноманітних відхилень у поведінці, відчуженості від школи, втрати інтересу до навчання, сімейних конфліктів тощо» [2, с. 95].

Проблема виховання у соціально занедбаних дітей здорового способу життя визначається зростанням серед української молоді потягу до таких згубних звичок, як наркоманія, зловживання алкоголем та тютюном, раннє та невпорядковане статеве життя. Схильність дитини до аддиктивної поведінки є наслідком особистісного неблагополуччя, несформованості чи спотворення певних життєвих установок, що підлягає корекції педагогічними засобами. Отже, на сьогодні мова йде не лише про життя та здоров'я окремих дітей, а про необхідність створення в українському суспільстві загалом безпечних і сприятливих умов для життєдіяльності та гармонійного розвитку людської особистості.

Загалом учення про проблеми виховання у соціально занедбаних дітей здорового способу життя поставлене сьогодні на один рівень із такими фундаментальними науками, як біологія, валеологія, медицина, психологія. За своєю практичною значимістю воно вважається однією

з найскладніших проблем сучасної цивілізації. Цими міркуваннями і зумовлений вибір теми нашого дослідження «Особливості педагогічного впливу на соціально занедбаних дітей під час виховання здорового способу життя в школах-інтернатах».

Метою проведеної дослідницької роботи є теоретичне обґрунтування та рекомендації для впровадження в педагогічний процес школи-інтернату системи роботи з соціально занедбанними дітьми, спрямованої на виховання у них здорового способу життя.

З огляду на завдання і проблеми виховання здорового способу життя соціально занедбаних дітей відчутною є необхідність системно організованої оздоровчої виховної роботи в закладах освіти. Як підкреслює О. Жабокрицька, до цього часу не розв'язано суперечність, що має місце в науці й практиці – між життєво важливою потребою у формуванні здорового способу життя і відсутністю цілісної теорії здоров'я і технології здорового способу життя [3, с. 12].

Проте, вивчаючи особливості виховних проблем, які трапляються в роботі вихователів шкіл-інтернатів із соціально занедбанними дітьми, відзначаємо, що майже всі ці діти, незалежно від віку, вирізняються активною чи пасивною прихильністю до шкідливих звичок, несформованістю нахилів до здорового способу життя. Для них «характерна глибока деформація і спотворені цінності нормативної сфери, асоціальна поведінка» [8, с. 143].

Однією з ознак нездатності адаптуватися в нормальному соціумі, вважаємо неприйняття основних цінностей цього соціуму, серед яких важливе місце посідає здоров'я. Його значимість для «середнього» підлітка підтвердили результати опитування, проведеного серед 110 старшокласників загальноосвітніх полтавських шкіл № 14, 16, 32, 36 (вік опитуваних 14-15 років). Підліткам було надано перелік із 10 понять: кохання, дружба, спокій, здоров'я, благоустрій, праця, пізнання, творчість, гумор, незалежність. Спершу пропонувалося проранжувати ці поняття за емоційною привабливістю (1 – максимальна привабливість, 10 – мінімальна). При усередненні отриманих результатів здоров'я опинилося на шостому місці, поступившись праці, пізнанню, гумору та спокою. Проте зовсім іншу картину отримали, запропонувавши учням обрати для себе три головних цінності з цього переліку. Жоден учень не залишив здоров'я поза увагою, хоч і не завжди називав першим (лідировали також кохання і благоустрій, дещо відстали дружба та творчість). Отже, визнання значимості здоров'я можна вважати однією з визначальних ознак світогляду сучасного підлітка.

Під час опитування старшокласників шкіл-інтернатів, серед яких переважна більшість зазнала негативного соціального впливу і характеризується тією чи тією мірою педагогічної занедбаності, цінність здоров'я при загальному ранжуванні піднялася на п'яте місце. Проте в подальшому було з'ясовано, що в це поняття майже третиною опитаних вихованців вкладається зміст «сила», тоді як для школярів у переважній більшості випадків пріоритетним був аспект «фізичне благополуччя». Отже, можна припустити, що ціннісний зміст поняття «здоров'я» для соціально занедбаних дітей істотно зміщується в бік розуміння «засіб самозахисту» (деструктивна детермінанта – тривожність), тоді як для дітей, що виховуються в нормальних умовах, це явище найчастіше (85%) має конструктивну детермінанту – продуктивна життєтворчість.

Утім, обидва контингенти опитуваних звужують поняття здоров'я до його фізичних параметрів, залишаючи поза увагою особистісні аспекти здорового способу життя. Так, жоден із опитаних, перелічуючи його ознаки, не торкнувся міжособистісних взаємин, які, безумовно, слугують однією з найвагоміших засад здоров'я, забезпечуючи його психічну складову, духовного здоров'я. Проте у всіх без винятку відповідях зазначалась необхідність відмови від шкідливих звичок, згадувалися також особиста гігієна і загартування, культура харчування.

Отже, для сучасних підлітків, навіть тих, що не вважаються соціально та педагогічно занедбанними, виховання здорового способу життя повинно передбачати насамперед коригування уявлень про різноаспектність явища здоров'я та взаємозв'язок між його складовими.

Важливою проблемою виховання здорового способу життя соціально занедбаних дітей бачиться виявлена в ході дослідження необізнаність щодо змісту поняття «шкідливі звички».

Близько 30 % опитаних вихованців шкіл-інтернатів у віці від 9 до 15 років дали відповідь «Це те, чого не можна робити», решта назвали пияцтво, тютюнопаління та вживання наркотиків. Майже третина дітей схильна некритично ставитися до регламентації своєї поведінки дорослими, не аналізує змісту і сенсу їхніх заборон і пересторог.

Дані опитування старших підлітків, що їх наводить В. Кузьменко [4, с. 8], засвідчили, що переважна більшість має лише недостатньо змістовні уявлення про сутність і компоненти здорового способу життя. Дали узагальнене визначення поняттю «здоровий спосіб життя» лише 7,6% учнів, прагнули розкрити зміст поняття через його складові 90,2% опитаних, не впоралися з поставленим завданням 2,2% старших підлітків. Під час визначення складових здорового способу життя 95,3% учнів указали, що головною складовою здорового способу життя є активний рух; 28,6% старших підлітків розуміють важливість відсутності в їхньому житті шкідливих звичок; 59,6% респондентів усвідомлюють необхідність правильного харчування, що запобігає багатьом хворобам і підтримує енергетичний запас організму людини. Найменше уваги приділяється учнями таким необхідним складовим здорового способу життя, як гігієна тіла (11,6%), гігієна праці (11,6%) та гігієна душі (8,5%), відзначає дослідниця, хоч вони згодом зрозуміють, що без дотримання цих життєвих правил погіршуватимуться показники здоров'я через порушення сну, психічного стану, що негативно позначиться на їхній життєдіяльності.

Наведена інформація дає підстави говорити, що при вивченні особистісних засад виховання здорового способу життя можуть розглядатися дві полярні характеристики особистості вихованця: оздоровча (тобто, здоров'язміцнювальна і здоров'язберігальна) активність та оздоровча пасивність. Безумовно, здоров'язміцнювальна і здоров'язберігальна активність особистості зумовлюється сформованим у неї уявленням про здоров'я як про величезну цінність. Виходячи з цього, оздоровчий вплив виховного процесу перш за все повинен забезпечувати таку сформованість.

Проте при вивченні кореляції між рівнем суб'єктивної значимості (цінності) здоров'я й оздоровчою компетентністю (реальною здатністю підтримувати своє здоров'я на максимально можливому рівні) 95 учнів старших класів шкіл м. Полтави (№ 16, 19, 32) однозначної прямої залежності констатувати не вдалося. Як тільки значимість здоров'я для дитини досягала умовного показника 7 (із 9), показник оздоровчої компетентності приблизно в 2/3 опитаних починав знижуватися. Тому було зроблено висновок про можливість формування гіперзначущості здоров'я, яка провокує такі нераціональні форми оздоровчої поведінки, як боязнь загартувальних процедур, невмотивований прийом медикаментів, іпохондричні реакції на незначні погіршення самопочуття тощо.

Разом із тим, недостатня суб'єктивна цінність здоров'я в більшості випадків безпосередньо узгоджується з низькою оздоровчою компетентністю дітей. При покомпонентному аналізі цього особистісного утворення вдалося з'ясувати, що більш значною сформованістю у більшості респондентів цієї групи відзначався змістовий компонент на фоні відставання поведінкового і мотиваційного. Варто зазначити, що він був краще сформований у всіх досліджуваних, однак відставання двох інших у дітей із нормальною суб'єктивною значущістю здоров'я менш помітне.

Отже, завдання виховання здорового способу життя у соціально занедбаних дітей в умовах школи-інтернату є важливими не тільки з огляду на необхідність вирішення нагальних проблем їхнього оздоровлення. Особливу вагу має забезпечення не лише негайного сприятливого впливу на збереження і зміцнення фізичного здоров'я дитини, а переведення її на якісно новий рівень ставлення до себе, своєї поведінки, життєвих перспектив.

Встановлено низку проблем, характерних для соціально занедбаних дітей як суб'єктів виховання здорового способу життя: несформованість ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя; низька здатність до саморегуляції, недисциплінованість; недосконалість навичок, які

сприяють здоров'ю; хибні уявлення про гідну поведінку, зміну способів життя, змішаність орієнтирів життєтворчості.

З'ясовано протиріччя, що виявляються в процесі виховання здорового способу життя соціально занедбаних дітей в умовах школи-інтернату: між теоретичними уявленнями про здоровий спосіб життя і реальним життєвим досвідом соціально занедбаної дитини; між бажанням отримувати здоров'я як благо і небажанням працювати для його зміцнення і збереження; між підпорядкованим, залежним від вимог середовища становищем особистості і необхідністю виховання в неї самостійності, творчості у сфері власної життєорганізації.

У сучасних умовах для педагогів (зокрема, тих, які працюють з дітьми, що характеризуються соціальною занедбаністю) значно зростає необхідність гармонізації формування у школярів образу здорової людини як такої, що розвинена у всіх відомих аспектах здоров'я. Застосовувані засоби виховання повинні об'єднувати й актуалізувати різні види здоров'я підростаючого покоління, приводити дітей до висновку про багатогранність здоров'язберігальної поведінки, її взаємозв'язок із конструктивною соціальною і духовною позицією.

Одним із найважливіших шляхів коригувального впливу на спрямованість особистості соціально занедбаної дитини визначалося формування в неї системи цінностей, адекватної педагогічним цілям виховання. Досліджуючи ціннісні пріоритети дітей, які перебувають у Полтавській школі-інтернаті, проводили анкетування серед вихованців. Вивчення відповідей на питання проєктивного характеру показали наявність домінант у парах: А) егоїзм – 85%, альтруїзм – 15%. Лише незначна кількість дітей, фантазуючи на тему «Куди б я витратив велику суму грошей», згадує про проблеми інших людей, у тому числі близьких. Це зумовлює необхідність розвивати чуйність, уважність до інших людей. Описуючи себе в дорослому віці, діти найчастіше зазначають такі риси, як краса (переважно дівчатка) та сила (переважно хлопчики). Таким чином, окреслюється виховний напрямок формування свідомості того, що саме здоров'я є основною запорукою благополуччя у всіх сферах життя.

Переважна більшість респондентів на прохання скласти побажання «для хорошої людини», йде стереотипним шляхом, зичить «щастя, здоров'я, достатку». Тільки близько 20% опитаних бажають: «Щоб тебе всі любили», «Мати багато друзів», «Бути для всіх добрим другом» тощо, тобто виділяють у якості особистісно значущого сприятливий соціальний контекст.

Отже, однією з істотних проблем виховання соціально занедбаної дитини в умовах школи-інтернату є необхідність оптимізації її мікросоціуму, тобто формування для неї умов, у яких вона якомога частіше могла б перебувати в тому соціальному оточенні, яке самою дитиною сприймалося б як значиме і бажане, і водночас виступало позитивним контекстом її соціалізації.

Опитування педагогів дало змогу також виділити як характерну виховну проблему агресивність, притаманну більшості соціально занедбаних дітей. Аналіз ситуації, що спостерігається у взаєминах соціально занедбаних дітей із іншими вихованцями та дорослими, дозволяє стверджувати, що ця проблема в контексті формування цінностей здорового способу життя потребує обов'язкового вирішення. Деструктивний характер цього явища підкреслюється низкою наукових досліджень, у яких агресія розглядається як чинник девіантної поведінки та злочинності [1; 5; 6].

Отже, компонент методики виховання здорового способу життя базується на аналізі сформованості цінностей здорового способу життя в соціально занедбаних дітей і проєктуванні напрямів її корекції педагогічними засобами. Дитина, яка потрапляє до школи-інтернату, не просто змінює основні обставини свого життя – її оточення перестає бути довільним навіть у тій мірі, яка загалом характерна для дитячого віку. Але зміни стаються не тільки в особистісному контексті, а й мають основоположний сенс стосовно її життєвого середовища як своєрідного принципу взаємодії із світом.

Виховання здорового способу життя соціально занедбаної дитини в школі-інтернаті в значній мірі детермінується особливостями інтернату як такого. Адже специфічні умови життя в ньому накладають певний відбиток на формування особистісних якостей дитини.

Список використаних джерел

1. Воспитание трудного ребенка. Дети с девиантным поведением / [под ред. М.И. Рожкова]. – Москва : Владос, 2001. – 240 с.
2. Гавриленко Ю.М. Використання інтерактивних методів щодо формування здорового способу життя в закладах Автономної Республіки Крим / Ю.М. Гавриленко // Проблеми освіти: наук.-метод. збірник. – Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – С. 94-101.
3. Жабокрицька О.В. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній діяльності: дис. ... кандидата пед. наук / Оксана Валентинівна Жабокрицька; Інститут проблем виховання АПН України. – Київ, 2004. – 251 с.
4. Кузьменко В.Ю. Виховання в учнів 8-9 класів здорового способу життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / В.Ю. Кузьменко. – Київ, 2003. – 20 с.
5. Невский И.А. Учителю о детях с отклонениями в поведении [Текст] : (В помощь учителю) / И.А. Невский; Акад. пед. наук СССР, НИИ теории и методов воспитания, Пед. о-во РСФСР. – Москва : Б.и., 1990. – 137 с.
6. Немченко С.Г. Педагогічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / С.Г. Немченко; Інститут проблем виховання. – Київ, 2006. – 14 с.
7. Селевко Г.К. Социально-воспитательные технологии / Г.К. Селевко, А.Г. Селевко. – Москва : Нар. образование, 2002. – 176 с.

The authors consider the peculiarities of pedagogical influence on socially neglected children, particularly in order to create the conditions for their conscious choice of healthy lifestyles and because of education problems that occur in the work of teachers of boarding schools with disadvantaged children. There is also highlighted the problem of characteristic of socially abandoned children as subjects of education on healthy lifestyle: aborted orientations of values of healthy lifestyle; low capacity to self-regulation, lack of discipline; inadequacy of skills that contribute health; misconceptions about decent behavior, lifestyle changes, promiscuity of the life creativity guidelines and contradictions that are in the process of education on healthy lifestyle of socially neglected children in boarding school.

The paper stresses that the study of the individual principles of healthy lifestyle education can be considered of two polar characteristics of the pupil's individuality: wellness (i. e. health strengthening and health protection) activity and improving passivity. Of course, health strengthening and health protection activity of the individual is conditioned by prevailing of the ideas about her health as a great value. It is shown that one of the major problems of education of a socially neglected child in the boarding school is necessary to optimize its micro society. That means the formation of conditions in which it is possible for her to be in the social environment that the child perceived as a significant and desirable. And simultaneously it should have a positive context of socialization. The work reveals training of healthy lifestyle among disadvantaged children in boarding schools who are important not only because of the need to address the urgent problems of their recovery. Particular weight should provide an immediate beneficial effect on preservation and strengthening of the physical health of the child and transfer it to a new level of attitude to himself, his behavior, life prospects.

Key words: *socially neglected children, individual approach, pedagogical impact, education, healthy lifestyles, boarding schools.*